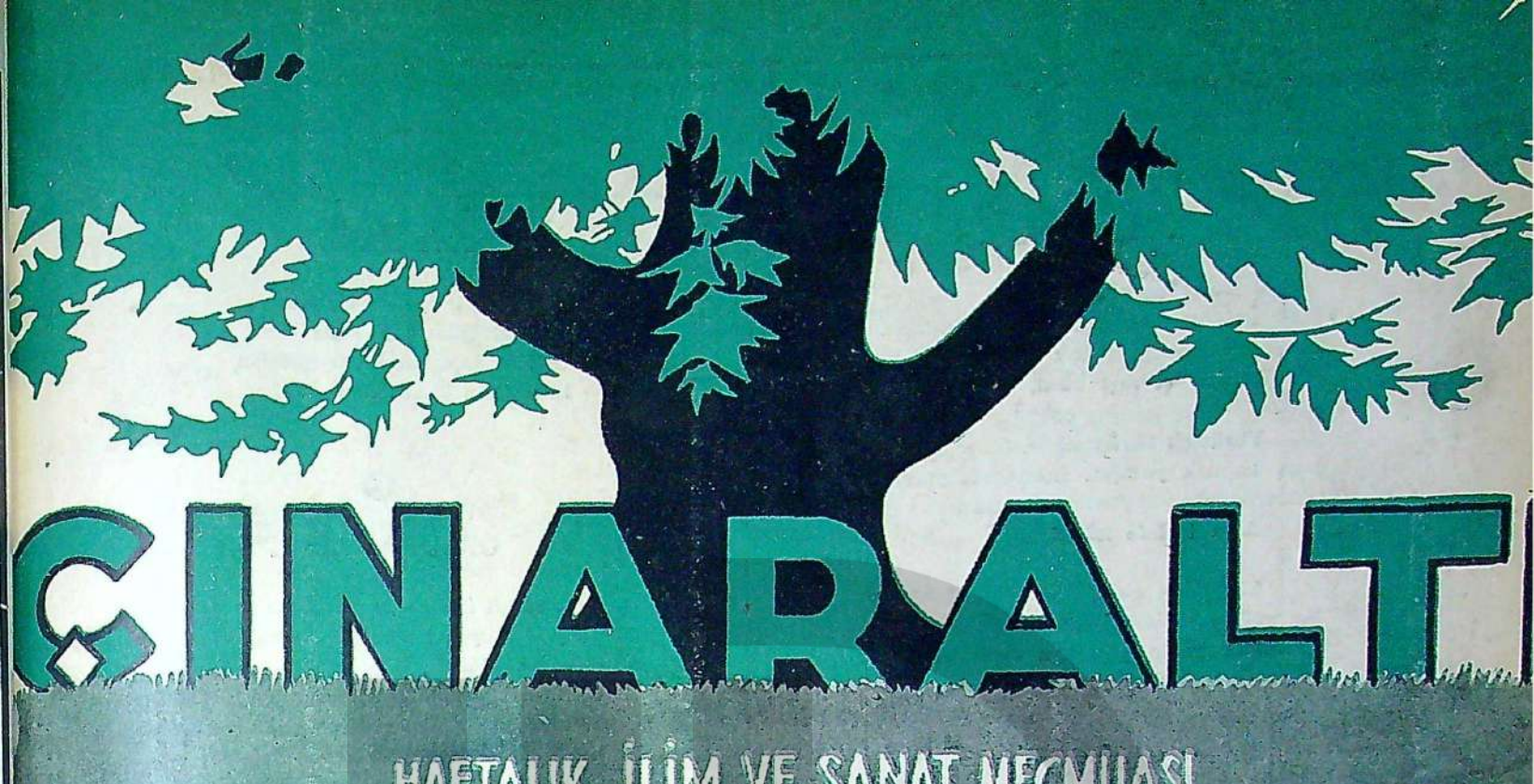

ÇINARALTI

HAFTALIK İLİM VE SANAT MECMUASI

ÇINARALTI

Bu sayısını Ziya GÖKALP'ın aziz hatırasına ayırıyor. Bu gün büyük mürşidimizin 17 nci ölüm yılıdır.

BU SAYIDAKİLER:

Ziya Gökalp	**Orhan Seyfi Orhon**
Ziya Gökalp'ta Türkçülük temayülleri nasıl doğdu?	**H. E. Erkilet**
San'at (Şiir)	**Ziya Gökalp**
Doğan dünyanın müjdecisi	**Peyami Safa**
Çınaraltı (Musahabe)	**Ziya Gökalp**
Genç Kalemler ve Ziya Gökalp ...	**Ali Canip Yöntem**
Turan (Şiir)	**Ziya Gökalp**
Ziya Gökalp'ın hayatı	**Ali Nüzhet**
Ziya Gökalp'tan cümleler	**Çınaraltı**
Kızıl Elma (Masal)	**Ziya Gökalp**

Ziya Gökalp'ın hayatına ait resimler el yazısı
Seçme güzel şiirler

MİLLİYETÇİ DERGİLER

175

SAYI: 12 KURUŞ: 10

UCUZ ABONE

1941 yılı sonu olan 30 birincikânuna kadar

Bütün okuyucularımıza ucuz abone!

ÇINARALTI mecmuası, Türk milleti için çıkıyor. Gayesi, millî aşkı yaymak, millî san'atı yaymak, millî ideali yaymaktır.

Subaylarımıza, muallimlerimize, mekteplilerimize

Açtığımız ucuz abonenin gördüğü büyük rağbeti düşünerek bu kolaylığı bütün okuyucularımıza göstermeğe karar verdik.

Bu müddet içinde abone olacaklara

Çınaraltı'nın yıllığı (400), altı aylığı (200) kuruştur.

NEVROZİN

Baş, diş, nezle, grip, romatizma

Nevralji, kırıklık ve bütün ağrılarınızı derhal keser

İcabında günde 3 kaşe alınabilir. Taklitlerinden sakınınız. Her yerde pullu kutuları israrla isteyiniz

Mutlaka kazanacaksınız!

Millî piyango, netice itibarile daima kazançtır!

BİR MİLLÎ PİYANGO

bileti almakla, mutlaka kazanacaksınız. Bu kazanç, şahsî olmasa da millîdir. Cebinize girmeyen ikramiye, iki çelik kanat olup göklerde sizi koruyacaktır.

Millî piyangoyu hiç bir ay kaçırmayınız!

Seçme, güzel şiirler

YOLLARDA

Arkadaş durma yürü,
Hayır koş!. yürümekle bu yollar aşılamaz.
Yürümekle ülküye çabuk yaklaşılamaz,
Rüzgâr ol arşı bürü.

Yürümek sürünmektir.
Sana koşmak yaraşır.. fırtınalarla yarış.
Göklerde hür yaşıyan atmacalara karış.
Adın tarihte tektir!

Tutuşalım elele,
Bu yolları seninle kuşlar gibi aşalım.
Yarının hayalile, yurt için savaşalım.
Ölelim güle güle!.

H Basri ÇINAR

BENİM YARİM

Benim yârim misilsizdir; şu nasibi kıt doğuşlu,
Kara bahtlı varlığıma haktan inayet gibidir.

Bülbüller şakır sesinde, güller açmış sinesinde
Bu güzellik ülkesinde bakışı rayet gibidir.

Yüzüne benzer pembe gül, gamzesiyle dertli gönül,
Ak alnında siyah kâkül, Kur'anda âyet gibidir.

Avare Mesti avare, neden gönlün pare pare;
Seni yakan intizare ölüm nihayet gibidir.

MESTI

SEVGİN

Bu cenup şehrinde kakluyorum ben
Yasemin ıtrını, gür saçlarının.
Sevgin ki bir altın tomurcuk versin.
Üstünde portakal ağaçlarının!

Mavi iklimlere uçan kuşlarım,
Dönmeden mevsimin dalında açıl!
Kalmasın Seyhanın şarkısı yarım.

Sevgin bu kumsalın taşır süsünü,
Ve düşmeden suya eflâtun akşam
Söylesem gönlümün son türküsünü.

Mehmet Akif TUNÇAY

MAVİ HAKÂN

Kızıl alevlerle, dolu bir tastan,
İksirimi içtim ben kana kana,
Örtüler yaptığım beyaz atlastan,
El uzattım ben de mavi hakâna.

M. CAN

ORDUYA SELÂM

Türk askeri Mehmetcik olsun sana armağan
On yedi milyon kalbin şükranları her zaman!
Plevneyi, Mohacı, Nigboluyu unutma,
Gönlündeki aşkını hiç bir vakit uyutma!
Türkler ayakta, ölmez.. Her devresi şan dolu!
Ulu Atam diyor ki: Bir harika bu ordu!
Ey yurttaşım, karıştır toprağını âlemin,
Çevir de yaprak yaprak tarihini Âdemin,
Yemenlerden Kosvaya, ovalardan dağlara,
Mübarek cedlerinin kemiklerini ara!
Bastığın toprak senin, yattığın toprak senin!
Hayran yeğitliğine bütün dünya bak senin!

YAKUP KENAN

KOŞMA

Ilık ılık eser seher yelleri
Cananım menekşe kokun getirir.
Siyah zülf altında yüzün alleri
Aklımı başımdan alır götürür.

Sorarım dağlara yârim noldu hey
Bağlar kaldı sensiz, bağım noldu hey
Ayrılık zehri bak, kalbe doldu hey
Aklımı başımdan alır götürür.

Gözüm yaşı akar kanlı kanlı hep
Yâr yüzüme bakar kinli kinli hep
Ak gerdan üzeri benli benli hep
Aklımı başımdan alır götürür.

Pamuk tarlasıdır yârin elleri
Beni sarsa siyah zülfün telleri
Tomur tomur olmuş göğsün gülleri
Aklımı başımdan alır götürür.

Açtı mı kırlarda sarı mineler?
Sardı mı yollarda yâri mineler?
Neler doğurumuş görün analar
Aklımı başımdan alır götürür.

Gurbette yârini (Fa-Kir) görünce
Menekşe kokan o yâre varınca
Kolları boynumu bir kez sarınca
Aklımı başımdan alır götürür.

Fahri KIR'AL
Beykoz

MİLLİYETÇİ DERGİLER

176

Çınaraltı

Dilde, Fikirde, işde.Birlik

SAYI :	İdarehanesi:	TELEFON :
12	İstanbul, Ankara caddesi, Hususî daire	22129

ZİYA GÖKALP

Yazan: **Orhan Seyfi ORHON**

Bu; natıkası yok denecek kadar az, hareketsiz, dalgın ve mahcup adamın kuvveti neydi ki bir devrin gençliğini tutup peşinden sürüdü!

Şimdiki âlimlerimiz ona : Filozof değildi, sosyolog değildi, müverrih değildi, şâir değildi, diplomat değildi, âlim değildi, diyorlar, ve bol bol yanlışlarını bulup çıkarıyorlar.

Fakat o neydi ki bizi böyle tâ içimizden sarsabildi?

Dil inkılâbımızdan âşar vergisine kadar hiç bir mesele yoktur ki esasını o kurmamış olsun: Türkçülük, Turancılık, Darülfünunun istiklâli, kadın davası, köycülük, evkaf, Türk tarihi, millî iktisat, Türkçe hutbe, hece vezni... Herşey onun yumuşak ellerinde ilk güzel şeklini buldu. Eğer, bugünkü hayatımızda Ziya Gökalp'ın temas etmediği birşey varsa, ya o bizim millî davalarımızın dışında bir fantezidir; veyahut ta biraz sonra geri dönmek ihtiyacını duyduğumuz yanlış bir adım...

Ziya Gökalp gösterişi sevmezdi. Yeni âlimlerimiz gibi daha ilk cümlesinde fikirlerinize bir çelme takıp sizi sırtüstü yuvarladıktan sonra kafanızda ötmeye başlamazdı. Onunla konuşurken hiç şaşırmazdınız. Size hep tahteşşuurunuzda mevcut olduğu halde bir türlü bulup çıkaramadığınız şeyleri söylüyormuş gibi gelirdi. Karşınızda aklı seliminiz konuşuyor sanırdınız.

Onun ilmî tahakkümü önünde boyun eğdiğiniz için fikirlerini kabul etmezdiniz. O, size zaten vicdanınızın inanmaya susadığı hakikatleri yavaş yavaş sunardı.

Ziya Gökalp'ın bu tarafı, benim kanaatimce, millî kültürümüzle yuğrulduktan sonra tekâmül etmiş bir irfan adamı olmasından geliyordu. Bu cemiyeti içinden kavrayıp sevdiğine hiç şüpheniz olamazd. Bizim için tehlikeli, münafık, sahte, yabancı şeylerin onun vicdanında yer bulamıyacağına inanırdınız. Onun yanındayken cehaletinizden ürpererek kaçmak istemezdiniz. Size hiç bilmediğiniz bahisleri açtıkça daha fazla sokulmak ihtiyacını duyar, önüne baka baka mahcubane konuşurken yanaklarından öpmek ihtiyacile yanardınız. O sanki maddesiz bir vücuddü; sadece bir Türk irfanı!

Bugünkü cemiyetin tefekkür meyanında büyümüş şahsiyetlere şüpheli gözlerle bakışımızın sebebini Ziya Gökalp'ın millî irfanından mahrum oluşlarında aramalıyız.

Orhan Seyfi Orhon

25 Birinciteşrin 1941 Cumartesi

ÇINARALTI

Haftalık Türkçü, Fikir ve Sanat Mecmuası

Cumartesi günleri çıkar.

Abone şartları :

Yıllığı 500, altı aylığı 250 kuruş.

Ecnebi: Yıllığı 1000, altı aylığı 500 kuruş.

Fiatı : 10 Kuruş.

25 Birincikanun 1941, sayı 12

ZİYA GÖKALP'ta

Türkçülük temayülleri nasıl doğdu?

Yazan:
Emekli General
H. E. ERKİLET

Ziya Gökalpta Türkçülük temayüllerinin nasıl doğduğunu kendisinden daha iyi ve daha samimî kimse anlatamaz. Onun için şu satırları onun «Türkçülüğün Esasları» adlı kitabından aynile alıyorum: «Selânikte Genç Kalemler isminde bir mecmua çıkıyordu. Mecmuanın sermuharriri Ali Canib beyle bir gece Beyazkule bahçesinde konuşuyorduk. Bu genç bana mecmuasının lisanda sadeliğe doğru bir inkılâp yapmağa çalıştığını, Ömer Seyfeddin'in bu mücahedede pişdar olduğunu anlattı. Ömer Seyfeddin'in lisan hakkındaki bu fikirleri tamamile benim kanaatlerime tevafuk ediyordu. [1]»

«... Bu fikre dair bazı yazılar yazmış isem de, neşrine fırsat bulmamıştım. Nasıl ki Türkçülük hakkında yazı yazmağa daha henüz bir fırsat elvermemişti. Daha on beş yaşında iken Ahmet Vefik Paşanın Lehçei Osmanî'si ile Süleyman Paşanın Tarihi Âlem'i bende Türkçülük temayüllerini doğurmuştu. 312 de İstanbula geldiğim zaman ilk aldığım kitap, Leon Kahun'un tarihi olmuştu. Bu kitap âdeta pantürkizm mefkûresini teşvik etmek üzere yazılmış gibidir. O zaman Hüseyin zade Ali beyle temas ederek Türkçülük hakkındaki kanaatlerini öğreniyordum.» Ziya Gökalp devam ediyor :

«Hulâsa, on yedi on sekiz senedenberi Türk milletinin sosyolojisini ve psikolojisini tetkik için sarfettiğim mesainin mahsulleri kafamın içinde istif edilmiş duruyordu. Bunları meydana atmak için yalnız bir vesilenin zuhuruna ihtiyaç vardı. İşte Genç Kalemlerde Ömer Seyfeddinin başlamış olduğu mücahede bu vesileyi izhar etti..» Görülüyor ki, Ziya Gökalp'ın ruhunda Türkçülük temayüllerini uyandıran, tanzimat ve istibdat devirlerinin iki büyük Türkçüsü Ahmet Vefik ve Süleyman paşaların kitapları idi.

Osmanlı devleti tarihinde ilk Türk tercüman olan Yahya Naci efendinin torunu ve Paris sefiri büyük Reşit Paşanın tercümanı Ruhyuddin efendinin oğlu Ahmet Vefik paşa yabancı dil bilen tanzimat devrinin âlim ve profesör Türkçüsü idi. Abdülâzizin son devirlerile Abdülhamidin ilk devirlerinde, büyük bir fikir hareketine yer olan İstanbulda bir encümeni danış teşekküle başladığı gibi bir de Darülfünun vücude gelmişti. Ahmet Vefik paşa encümeni danişe aza ve darülfününa hikmeti tarih müderrisi olmuştu. Bu ilmî çalışmaları esnasında Şecerei Türkî-yi doğu Türk lehçesinden batı Türkçeye çevirmiş ve Lehcei Osmanî adındaki Türk Kamusunu vücude getirmişti. Bu kitapların Türkçülük bakımından kıymeti pek büyüktü; çünkü, Ziya Gökalpa göre, «Türkiyedeki Türkçenin umumî ve büyük Türkçenin bir lehcesi olduğunu ve bundan başka Türk lehceleri bulunduğunu aralarında da mukayeseler yaparak meydana komuşlar [2]» dı.

İsmail Habib üstadımız Ahmet Vefik paşa için şöyle demektedir: «...Malûmatının bu vüsati, bilhassa Türkçülük sahasında derin tetebbüleri neticesi Avrupa ilim mahfillerinde dahi büyük bir şöhret sahibi oldu [3].» Ziya Gökalpa göre «Ahmet Vefik paşanın bu ilmî Türkçülükten başka bir de bedîî Türkçülüğü vardı. Evinin bütün mobilyaları, kendisinin ve ailesi fertlerinin elbiseleri umumiyetle Türk mamulâtındandı [2]».

Süleyman paşaya gelince o, bir Türkçü General idi, ve «Darülfununun bir müderrisi Türkçülüğün bu ilk esaslarını kurarken, askerî mekteplerin nazırlığında bulunan Şıpka kahramanı Süleyman paşa Türkçülüğü askerî mekteplere sokmağa çalışıyordu. Süleyman paşanın Türkçülüğüne Deginyi tarihi müessir olmuştur; diyebiliriz. Çünkü memleketimizde ilk defa olarak Çin menbalarına istinaden Türk tarihi yazan Süleyman paşa bu eserinde bilhassa Deginyi'yi me'haz edinmiştir [1]».

«Avrupa tarihlerindeki Hunların Çin tarihindeki Hiyong-Nu'lar olduğunu ve bunların Türklerin ilk dedeleri bulunduğunu ve Oğuz hanın, Hiyong-Nu devletinin müessisi Mete olması lâzımgeldiğini bize ilk defa öğreten Süleyman paşa» olduğunu bize Gökalp söylemektedir [4].

Ziya Gökalp, gençliğinde Taşkışlada mahpus bulunduğu sırada neferlerin mülâzimi evvel'e evvel mülâzim, mülâzimi saniye sani mülâzim, Trablus Garba Garb Trablus, Trablus Şama Şam Trablus dediklerini duymuş ve kendisinde şu kanaat uyanmıştır:

«Türkçeyi ıslah için bütün Arabî Farsî kelimeleri değil umum Arabî ve Farsî kaideleri atmak. Arabî ve Farsî kelimeleden de Türkçesi olanları terkederek, Türçeleri bulunmıyanları lisanda ibka etmek.»

Bu münasebetle ve eskidenberi geleduran tarihî Türkçeciliğin kuvvetli bir devamı olarak burada iftiharla zikredebilirim ki bir talim ve terbiye reisi iken, 1926 da, Genç kurmay Başkanlığından orduya ve bütün askerî mektep ve teşekküllere buna benzer bir tamimde bulunmuştuk: «Resmî ve hususî askerî yazı, emir ve eserlerde Arapça ve Acemce terkip ve cemiler kullanılmıyacak ve me'nus Türkçe mukabilleri bulunan yabancı kelimelere yer verilmiyecektir.» O tarihten itibaren bütün askerî talimname, talimat ve yazılarda başlayan dilimizin tasfiyesi Cümhuriyet devrinin ilk resmî, fiili ve müsbet Türkçülük hareketi olmuştu.

Fakat Ziya Gökalp, yalnız Türk dilinin tasfiyesi meselesini kâfi görmüyor ve kendisinin dediği gibi «Türkçülüğü bütün mefkûrelerile, bütün programile orfaya atmak lâzımgeldiğini [5]» düşünüyordu. Bunun için, bu fikirleri ihtiva eden Turan manzumesini yazarak Genç Kalemlerde çıkarmıştı. İsmail Habib üstadımız bu manzume için Edebiyat Tarihi'nin birinci cildinde «İstanbul matbuatında dahi bir bomba gibi in'ikâs etti» demiştir. Çünkü Genç Kalemler mecmuası Selânikte çıkıyordu. İsmail Habib devam ediyor: «Ömer Seyfeddin ve Ali Canib beyler yalnız sade Türkçeyi düşünüyorlar; yalnız Arap ve Acem kaidelerinden kurtulmuş Türkçe davasını ileri sürüyorlardı. Halbuki Ziya Gökalp, Türkçülüğün yalnız dilde sadelik ve inkılâp meselesi olmadığını anlamıştı». Turan manzumesinin bütün ehemmiyeti, Türkçülüğü, bütün mefkûre ve programile dimağlara nakş ve ruhlara telkin etmesinde idi. Ziya Gökalp'a nazaran Turan bütün Türk milletinin kurtuluş birliği demekti:

Vatan ne Türkiyedir Türklere, ne Türkistan
Vatan büyük ve müebbed bir ülkedir: Turan

49 yaşında ölmekle Türklük için ağır acı bir kayıp teşkil eden faziletli Türkçünün ve büyük üstadımız Ziya Gökalp Türkçülüğü işte böyle başlamıştı.

H. E. ERKİLET

[1] Ziya Gökalp. Türkçülüğün Esasları sahife: 12.

[2] Ziya Gökalp. Türkçülüğün Esasları sahife: 8

[3] İsmail Habib. Edebiyat Tarihi, cild: 1, sahife: 213.

[4] Ziya Gökalp. Türkçülüğün Esasları, sahife: 9.

[5] Ziya Gökalp. Türkçülüğün Esasları, sahife: 13.

178

25 Bat. 1941 Sayı 12

S A N A T

Dinle, yeni şair eski ozanı!
Okuyor yürekten altın destanı.
Deme, kopuz kırık, yoktur çalanı!
Çalgı gönül sesi, kopuz bir ağaç!

Aruz sizin olsun, hece bizimdir.
Halkın söylediği Türkçe bizimdir.
(Leyl) sizin (şep) sizin (gece) bizimdir.
Değildir bir mâna üç ada muhtaç.

Irmağız, her akan sele uymayız,
Şarktan garpten esen yele uymayız,
El uysun bize, biz ele uymayız,
Biz Dilmac değiliz, Yalvacız Yalvaç.

Ey şair Parnastan çık gel Ortaca;
(Bodler) i, (Verlen) i kesme haraca;
Sen kendi gücünle tırman yamaca :
Bu yükseliş, belki olur bir mi'rac....»

Ziya GÖKALP

Doğan dünyanın müjdecisi:

Ziya Gökalp

Yazan :
Peyami Safa

İlim objektiftir. Hâdiseler arasındaki münasebetleri incelerken, tahlil ve terkiplerine hiç bir sübjektif temayülün müdahalesini istemez; hiç değilse elinden geldiği kadar böyle olmak ilmin şaşmaz prensipidir. Bir ilim olmak haysiyetiyle sosyoloji de, cemiyet hâdiselerine ait gerçeklikleri ne iseler öylece anlamaktan ve kabul etmekten başka hiç bir idealin emrinde değildir : Ne siyasî ne millî.

Gökalp'ın inandığı ve istidlâllerine temel olarak aldığı Durkheim sosyolojisi de, neticelerinden başkalarının çıkardıkları manalara lâkayttır; ne istikbali haber verir, ne de milletlere istikametler gösterir. Bu, ilimlerin değil, onların donelerinden hareket eden siyasî ideolojilerin işidir.

Gökalp, ilmin âlimden istediği objektif görüşe sahip bir sosyolog değildi. Sosyolojide kendine has ve orijinal hiç bir çalışması ve buluşu yoktur. Gökalp, Durkheim sosyolojisinin verimlerini Türk tarihine ve Türk cemiyetine tatbik ederek ondan millî ve siyasî istikametler çıkarmış bir ideolog'dur.

Gökalp'ı bir sosyoloji âlimi gibi anlamağa kalktığımız anda önümüze çıkan adam, Durkheimin alelâde bir mütercimiden başka birşey olmaz. Fakat Gökalp'ı bu sosyolojinin verimlerinden Türk dünyasına, hattâ garp dünyasına ait istikametleri bulup çıkarmış bir cihan telâkkisinin kâşifi gibi anladığımız anda karşılaştığımız adam, görüşünün ufukları ilmin çerçevesini kat kat aşan ve hocası Durkheimi fersah fersah geride bırakan büyük bir mürşid ve müjdecidir.

Gökalp bugün doğumuna şahit olduğumuz dünyayı çeyrek asır evvel gördü ve müjdeledi. Bu dünya, milliyet dünyasıdır. Çeyrek asır evvel, Gökalp, «Milliyet mefkûresi» adlı makalesinde «Sosyalizm, diyordu, diğer küçük mefkûreler gibi millî mefkûrenin bir muavini mevkiinde kalacaktır. Avrupa milletlerinde sosyalizm aleddevam kuvvetlenmekle beraber, muharebe zamanlarında mevkiini millî mefkûreye bıraktığını görüyoruz. Siyasî muharebelerden sarfı nazar, hattâ yalnız iktisadiyat sahasında bile, sınıf mefkûresi, milliyet mefkûresinin bir tâbiidir. Lisan, içtimaî hayatın zemini, maneviyetin nesci, harsin ve medeniyetin temelidir. O halde -hangi zümreye ve hangi faaliyete ait olursa olsun- istikbaldeki bütün içtimaî cereyanlar gerek doğrudan doğruya, gerek dolayısile daima lisanî zümreyi tekâsüf ettirecek ve **her buhrandan mutlaka -daha zinde ve daha kuvvetli bir surette- milliyet mefkûresi feveran edecektir.»**

Bu peygamberce istidlâlin uzağı ne derece doğru gördüğünü sonraki hâdiselerle kontrol edelim. İlk ve en büyük hâdise: O makalenin yazıldığından bir iki yıl sonra, mütareke devrinde, Türk tarihinin en büyük buhranından millî zaferin ve millî inkılâbın doğması! Bu zaferi ve bu inkılâbı yapan sınıf değil, milletti. Ayni yıllar içinde bizimkinden pek başka şartlar altında doğan ve şüphesiz bizimkinden birçok ayrı vasıflara sahip İtalyan inkılâbı da, büyük harpten sonra ayaklanan sınıf ideolojisini tepeliyerek onu milliyet idealinin emrine verdi. Artık Almanyada, Macaristanda, Portekizde, İspanyada, Yunanistanda ve bugünkü Fransaya kadar her yerde, nihayet bütün sınıf ihtilâlleri tepelenerek, Gökalp'ın tahmin ettiği gibi «Milliyet mefkûresinin tâbii» haline getirildi ve «Her buhrandan -daha zinde ve daha kuvvetli- milliyet mefkûresi feveran etti.» Büyük harpten sonraki Avrupa tarihinde, müstesna olarak bile, bunun aksine bir tek, bir tek, bir tek misal gösterilemez.

Bu kadar da değil: Gökalp'ın çeyrek asır evvel bütün yazılarını dolduran fikir kökleri, sonradan, Avrupanın bütün millî ihtilâl partilerinin proğramlarına ve nâzım fikirleri arasına kelimesi kelimesine geçti: «Hak, yok, vazife var», «Fert yok, cemiyet var», «Ferdiyet yok, şahsiyet var», «Âmme menfaati hususî menfaatlerin üstündedir», «İcab ettiği zaman aile kendini hirfet ocağına (Korporasyona), ocak ta kendini devlete feda etmelidir. - «**Hars Zümresi, Medeniyet**sına kelimesi kelimesine geçti : «Hak milletin, şan onun - Gövde senin, can onun - Sen öl ki, o yaşasın - Dökülecek kan onun», «İnsan bir ferdiyet olduğu için değil, bir şahsiyet (millî bir şahsiyet) olduğu için izzete ve şerefe maliktir.»

Bu fikirler, şimdi bütün Avrupada millî inkılâp bayraklarının üstünde dalgalanıyor. Gökalp'ın garp dünyası için en az çeyrek asır önce müjdelediği bu neticeler büyük Türk dünyası için de, şimsek hızile gerçekleşme yolundadır. Çünkü -onun bir sözile bitireyim-: «Türkler her asrın yeni insanlarıdır. Bundan dolayıdır ki yeni hayat bütün gençlerin anası olan Türklükten doğacaktır.»

Peyami Safa

MUSAHABE:

ÇINARALTI

Yazan:

Ziya Gökalp

Bilmem, kaç sene oldu. İstanbulda, hayat mücadelesinin heyecanlı gürültülerinden, ferdî ihtilâtların, bitmez tükenmez dedikodularından bıkmıştım. Ruhumu dinlendirecek bir istirahat köşesi, kalbime teselli verecek bir gönül arkadaşı aradım. Nihayet, yeşil çamlar arasında bir istiğrak yurdu :

«Bir çınar altı buldum. Burası iş dünyasının zihin yorucu uğultularından uzaktı. Buraya cihanın hay ve husundan kaçan tek tük münzevilerden başka kimse uğramazdı. Bu münzeviler uğrağında benim gibi huzura, feragate muhtaç bir ruha rastgeldim. Bununla arkadaş oldum. Bu arkadaş bana hiç nefretlerinden bahsetmezdi. Yalnız sevgilerini anlatırdı.

Bana hiç çirkinlikleri, fenalıkları göstermezdi. Her şeyde benim henüz sezmediğim gizli güzellikleri meçhul iyilikleri meydana çıkarırdı. Az çok yesi olsa bile gizlerdi. Ben onu daima ümitvar görürdüm. Az çok bedbinliği olsa bile saklardı. Ben onu her sabah daha çok nikbin bulurdum. Sevdiği güzellikleri ekseriyetle vatanımızın güzellikleriydi. Yabancılara mensup bedialardan ancak birunî «Ekzotik» bir zevkle hoşlanırdı. Tebcil ettiği iyilikler bilhassa milletimizin faziletleriydi.

Ecnebilere ait meziyetlere de sahiplerinin beynelmilel ahlâklarına göre kıymet biçerdi.

Camilerimizin kubbelerini, evlerimizin saçaklarile cumbalarını, çeşmelerimizin çinilerile kitabelerini anlatmağa doymazdı.

Halk dilinin güzelliğine, halk masallarının inceliğine, halk şiirile musikisinin rübabiliğine âşıktı. Halkın düşünüşsüz felsefesine, halkın tefahürsüz kahramanlığına, halkın sekinetli vecdine hayrandı. Kâh felsefeden dem vurur kâh tarihimizin şanlı maceralarını naklederdi. Çocukların, kadınların, ümmilerin açık güzel, doğru Türkçesile söyler, söylerdi. Ben bu tatlı sözleri cennetten gelen sesler gibi dinlerdim. Mefkûreler âlemine yükselerek ruhanî bir inşirah içinde yaşardım. Şimdi belki, bu çınar altının nerede olduğunu, gönül arkadaşımın kim olduğunu soracaksınız. Söyliyeyim. Çınar altı Yeni Mecmua adlı bir haftalıktı. Gönül arkadaşım da bu mecmuanın ferdî tiraslardan nezih olan ruhiydi. Bugün de şu mecmuacığın küçük yaprakları altında bir sükûn yuvası yapmak istiyoruz : Bilmem, muvaffak olabilecek miyiz?

Ziya GÖKALP

Ziya Gökalp Diyarbakırda çocuklarile beraber

180

Yarlık, sayı 82
25 Birincikanun 1961

Ziya Gökalp'ın
Matbuat âleminde ilk görünüşü
Genç Kalemler ve "O„

Yazan :
Ali Canip Yöntem

1910 yılı idi, Selânik'te çocuk de-ecek yaşta iki genç, «Hüsün ve Şiir» dında bir mecmua çıkarmağa başla-ışlardı. Ben kendilerinden biraz da-büyüktüm. Servet-i Fünun etrafına toplanan «Fecr-i Âti» gurubuna gir-iş, orada ve başka mecmualarda anzumeler, makaleler neşretmiştim. e bunun için o iki genç -Hüsnü ve âmit-, risalelerinin birinci sayfalarını ana bırakmışlardı. Ben her hafta bu rinci sayfada yazı yazıyordum. Sonra ecmuanın adını değiştirdik, «Genç alemler» koydık. Mes'ul Müdürü-iz ve imtiyaz sahibimiz Merhum Ne-i Sârım'dı. Nesimi Sârım, aynı za-anda İttihat ve Terakki Merkezi Umumisinde Kâtipti. Bir gün bana bir anzume getirdi. Bu, çizgili bir kâğıt arçası üstüne acemi bir çocuk yazı-le yazılmıştı. Serlevhası «Turan» dı. ltında «Tevfik Sedat» ismi okunu-ordu. Nesimi'ye :

— Bu kimin? diye sordum.

— Merkezi Umumi'ye yeni aza eçilen Diyarıbekirli Ziya Beyin.. dedi. e ilâve etti:

— Genç Kalemler'de neşredilmek zere aldım. Fakat kendi ismiyle çık-asını istemiyor.

«Turan» manzumesini okudum. eklen mühmelâneydi, imâleleri vardı. akat mâna itibariyle çok kuvvetliy-hattâ çok yüksekti. Nesimi'yle baş-aşa bir kere daha okuduk: Bu sefer arikulâde bulduk.. Şiir gözlerimiz inde, şimdiye kadar göremediğimiz ok geniş bir manevî ufuk açmıştı :

an büyük ve müebbet bir ülkedir: Turan.

ükmüyle bitiyordu. Tarihi: 4 şubat 326 da intişar eden 6 - 14 numaralı sinin kenarına «Talât ve Canibe» aresini yazmış, şiiri bir arkadaşımızla ana ithaf etmişti. «Turan», 22 şubat 326 da intişar eden 6- 14 numaralı Genç Kalemler» de çıktı (1).

(1) Buraya kaydettiğim «6-14» numara eselesini biraz izah etmeliyim: Yukarıda zdığım gibi risale önce «Hüsün ve Şiir» la çıkmıştı. Sekizinci sayısından sonra Genç Kalemler» oldu. Bu surette de bir kaç nüsha intişar etti. Sonra, birazdan bahsedeceğim vaziyet neticesinde tevsi edildi, ve Yazı Dilinde sadelik mücadelesine atıldı ki, bu küçük Genç Kalemler, o değildir. Netekim tevsi ettiğimiz şekildeki Genç Kalemlere yeniden 1,2,3 diye numara koyduk, ve yalnız «İkinci cilt» kaydını ilâve ettikti.

Aradan birkaç gün geçmişti. Bir gece «Eden Tiyatrosu» nda bir müsamere veriliyordu. Oradaydım. Nesimi Sârım yanıma geldi:

— Ziya bey, şurada locada oturuyor. Seninle görüşmek istiyor, dedi.

Beraber locaya gittik. Locanın köşesine büzülmüş, siyah paltolu şişman bir zat ayağa kalktı, hiç bir lâf etmeden elini uzattı. Avuçlarımın içine kemiği yokmuş gibi yumuşacık bir el geçti. Sıktım. Oturduk, dakikalar geçti, hiç sesini çıkarmadı. Canım sıkılmağa başladı. Ziyaret ettiğime âdeta pişman oldum. Çabuk müteessir olduğumu bilen arkadaşım Nesimi Sârım, bir lâf açtı. Ziya, boynunu bükmüş, dinledi dinledi.. Gene bir şey söylemedi. Artık ben ayağa kalktım, locadan çıkıyordum ki manzumesini neşrettiğim için teşekkür etti. Sesi çok mülâyim ve mahçuptu. Dışarda Nesimi'ye serzeniş ettim:

— Alınma, seninle görüşmeği kendisi arzu etti, fakat çok mahcup bir adam. Merkezde de hali böyle.. Lâf söyliyemiyor, kızarıyor. Ancak alışın-

TURAN

Nabızlarımda vuran duygular ki tarihin
Birer derin sesidir... Ben sahifelerde değil,
Güzide, şanlı, necib ırkımın uzak ve yakın
Bütün zaferlerini kalbimin tininde,
Nabızlarımda okur, anlar, eylerim tebcil.

Sahifelerde değil; çünkü Atilâ, Cengiz,
Zaferle ırkımı tetviç eden bu nasıyeler,
O tozlu çerçevelerde, o itirazâmiz
Muhit içinde görünmekte kirli, şermende
Fakat şerefle nümayan Sezar ve İskender!

Nabızlarımda evet, çünkü ilm için müphem
Kalan Oğuz Hanı kalbim tanır tamamile;
Damarlarımda yaşar şanü ihtişamile.
Oğuz Han, işte budur gönlümü eden mülhem.

Vatan ne Türkiyedir, Türklere, ne Türkistan;
Vatan büyük ve müebbed bir ülkedir: Turan!

Ziya Gökalp

MİLLİYETÇİ YAZILAR

Ziya Gökalp

Arkadakiler, sağdan itibaren : Kardeşi bay Nihad, eski Nafia Vekili bay Feyzi ve eski Diyarbakır mebusu bay Zülfü

ca konuşabiliyor. Görüştükçe anlayacaksın.. dedi.

★

Ertesi akşam üzeri Beyaz Kule Bahçesinde tesadüf ettik. Gündüz göziyle dikkat ettim. Çehresi bir çocuk yüzü gibi terü taze idi. Dudaklarının üstündeki pos bıyıkları şimdi düşecek, karşımda on üç on dört yaşında bir erkek çocuk belirecek gibiydi. Boynunu büküp öyle masumane bir duruşu, sağ eliyle sol elinin parmaklarını sıkarak öyle müteredditve mahçup bir konuşuşu vardı ki insanda, yanağını okşayarak «Sıkılma yavrum» demek ihtiyacı uyanıyordu.

★

Ziya ile nihayet sıkı fıkı dost olduk. Benim oturduğum Yalılar semtinde kendisine ev tuttuk. İşlerimiz bitince akşam üzerleri ya Beyaz Kule Bahçesinin gazinosunda, ya Olimpos - Palas'ta mutlaka buluşuyorduk. Ben daha evvel Ömer Seyfeddin'den aldığım bir mektuptan bahsettim. 15 kânunusani 1326 «1910» tarihini taşıyan bu mektubunda (2) Ömer, bana «Geliniz Canib Bey, edebiyatta, lisanda bir ihtilâl vücuda getirelim» diyor, «Yeni Lisan» ın esaslarını teklif ediyordu. Ben, işte o küçük Genç Kalemlerde bu esaslara göre makaleler yazıyor ve başlarına «Şekle ait bir kalem tecrübesi» ibaresini ilâve ediyordum. Bunu bir gece Ziya'ya açtım: «Yakında işe esaslı bir şekilde başlıyacağız» dedim. Ziya, o sakin ve mahçup tavrını bıraktı: «Ben de sizinle beraber çalışmak isterim.» dedi. Sonra samimî idealistlerde görülen ateşle, beni teşci etti: «Durmayalım, hemen işe başlayalım» dedi, karar verdik (3).

(2) Ömer Seyfeddinin bu mektubu onun hayat ve eserlerine tahsis ettiğim kitapta sahife: 229 basılıdır.

Aradan pek çok zaman geçmedi; bir gün İttihat ve Terakki Merkezi Umumîsinden bir mektup ve ona bağlı bir kararname aldım. Mektup şu idi:

Talebe-i Hariciye Encümeni Kâtib-i Umumîsi Ali Canib bey kardeşimize:

Muhterem Kardeşimiz,

Talebe-i Hariciye Encümeni hakkında ita olunan karar sureti leffen gönderildi. Encümenin cem'iyle muamelâta iptidar olunması rica ve Genç Kalemler Mecmuası Sermuharrirliğiyle Encümen-i mezkûr Kâtib-i Umumîliği vazifesinin ifası için zatı biraderanelerine sehriye on lira tahsis kılındığı beyan olunur aziz kardeşimiz. 12 mart 1327 (1911).

★

Hemen işe başladık. İlk sayımız 29 mart 1327 «1911» de çıktı. Başmakaleyi, lisanda ihtilâl beyannamesini «Yeni Lisan» unvanı altında Ömer Seyfeddin kaleme almıştı. Fakat imza koymamıştık. İstiyorduk ki , davamız, bir şahsın eseri olarak görünmesin. Yazının sonunda kocaman bir istifham işareti klişesi vardı, ve bunu bize Ömer Seyfeddin teklif etmişti. (4). İkinci sayımızdaki başmakale gene öyle imzasız çıktı: Bunun yarısını ben, yarısını Ziya kaleme almıştık. Benim yazdığım kısım. devrin gençliğine hitap ederek «Öyleyse birleşiniz, yeni lisanı kabul ediniz. Çünkü yaşamak isteyen bir millet içinde maziye merbut kalmak kadar büyük bir cürüm, büyük bir cinayet olmaz» diye bitiyor. Ziyanınki de «Eskiliğin mukavemeti» diye başlıyordu. Bunda, Yeni Lisan davasına ilk defa itiraz eden bir zata cevap veriliyordu. Bundan sonra «Yeni Lisan'ın mekteplere tatbiki» ndan bahsediliyor, «Yeni Lisan'ın birinci hedefi iştikak bahsini, sarftan büsbütün çıkarmaktır. Bir kelime. iştikakça terkip yahut cemi bünyesinde olduğu halde sarfça basit, yahut müfret olabilir. Buna binaen mânası basit olan terkiplerle manası müfret olan cemilerin iştikakî mahiyetleri tasfiye sarfında hiç nazara alınmayacaktır. Gerek bu gibi kelimeler, gerek sair arabî, farsî isimler, masdarlar, sı-

(3) Bundan Ziya da «Türkçülüğün Esasları» ünvanlı eserinde bahseder.

(4) Bu makalenin tamamı Ömer Seyfeddin'e dair çıkardığım kitapta vardır.

fatlar tasfiye sarfında semâî lâfızlar sırasına konacaktır. İptidailerde ve Rüştiyelerde Tasfiye Sarfı okutmak kâfidir. İdadilerde iştikak namiyle ayrıca arabî ve farsî kelimelerin, terkiplerin ne bî ve farsî kelimelerin, terkiplerin ne surette terekküp yahut iştikak ettikleri gösterilebilir. Bu iştikak derslerine tükrçe kelimelerin asıllarını, iştikaklarını da ithal etmek faydalıdır...» diye izahat veriliyordu. Uzun makalenin «Yeni Lisan'a tesahup» kısmında :

«Genç Kalemlerin vazifesi bu mühim cereyana sarih ve usulî bir şekil vermektir. Yeni Lisan Çağatay Türkçesini (5), yahut Anadolu lehçelerini tervice çalışmıyor. İstanbul'da konuşulan en mütekâmil Türk lehçesini bütün inceliğiyle meydana çıkararak bütün Türklere tamim etmek istiyor. Milletin hakikî natıkası olduğu için Yeni Lisandan hiç bir zaman vazgeçmiyeceğimize emin olabilirsiniz» ibaresini yazdıktan sonra Ziya sözünü şöyle bitiriyordu :

«Yeni Lisan'la edebiyatımıza yakın zamanda tiyatro, roman, her güzel şey girecektir. Yakında kapitülâsyonlardan âzade, ıstılâhlariyle, yeni kelimeleriyle, gayet zengin bir Türk lisanı göreceksiniz. Hakikî Türk Edebiyatı bu samimî ve büyük lisanın metîn ve zarif zemini üzerinde yükselecektir.»

★

Genç Kalemlerin gene ikinci sayısında Ziya'nın Tevfik Sedat müştearîyle «Bugünkü Felsefe» unvanlı bir makalesi çıkmıştır. O zaman Ziya henüz otuz üç otuz dört yaşlarındaydı. Fakat daha pek genç iken şark felsefesini, Arap ve İran muhalledlerini -hem de asıllarından- okumuş, sonra garp felsefesine dönerek onun da doğrudan doğruya ana kitaplarını tetebbu etmişti. Kendisine bir zamanlar İstanbul Üniversitesinde muavinlik eden Necmeddin Sadak'ın, hocasının ölümünden sonra İstanbul Türk Ocağı'nda verdiği bir konferansta çok doğru söylediği gibi «Felsefe Tarihi okumazdı, doğrudan doğruya filozofları okurdu. Klâsikleri, Eflatun'u, Auguste Comte'u, ve son asır filozoflarını okumuştu.» İşte, Genç Kalemler'in ikinci sayısında çıkan «Bugünkü Felsefe» adlı ilk meslekî yazısı onun daha pek genç iken ne olgun ve dolgun bir adam olduğunu vâzıhan ispat eder. Ziya'nın bütün eserlerini bir araya toplamak çok lâzımdır. Bu makale de o arada çıkarsa sahibinin ehemmiyeti etrafiyle anlaşılır. Ziya, milliyetçi olduğu için bittabi «Optimiste» bir mütefekkirdi. Schopenhauer gibi, Max Nordau gibi «Pessimiste» lerin düşmanıydı. Hattâ onlardan bahsedilmesine kızardı. Bakınız, «Bugünkü Felsefe» den bir ibare alayım:

«Felsefe, görülen varlıkları ilme, görünen varlıkları metafiziğe terkettiği için nâdim olmadı. Çünkü istenilen varlıklar ona daha zengin yeni bir mücahede zemini arzediyordu.»

Bu makale şu cümleyle biter :

«Felsefe, aklın umumî kanunlarını, hassasiyetin hususî ânâtını keşif ve tahlil ettikten sonra, bugün **iradenin** ulvî gayelerini arıyor. Bugünkü felsefenin usulü, keşif ve tahlil değil, **takdir** ve **ibdâdır.**»

★

Ziyanın üçüncü yazısı, Genç Kalemlerin üçüncü sayısında çıkan Hofting'den mütercem «Alfred Fouillée' nin tekâmülcü felsefesi »makalesidir. Ziya buna müstear imzasını da koymamıştı. Şurada münasebet gelmişken Çınaraltı'nın genç ve değerli okurlarına haber vereyim ki o Selânik'e geldiği zaman en çok «Les idées-forces» sahibi Fouillée ile meşguldü. Sonra, geçenlerde ölen meşhur Fransız filozofu Bergson'la uğraşmağa başladı. Buna da şöyle bir vesile sebep olmuştu: Sonradan Hukuk Fakültesinde profesörlük eden merhum Veli, o zaman Paris'te talebe idi. Tatil münasebetiyle Selânik'e geldi. Ziya, o, ben, Ömer Seyfeddin Olimpos-Palâs'ta oturuyorduk. Ziya bermutat, Fouillée'den bahs açtı. Veli tasdik etti, «Fouillée geniş malûmatlı bir mütefekkirdir» dedi ve mini mini ellerini uğuşturarak ilâve etti: «ancak şimdi Fransa'da tefekkür âlemini kendisiyle en çok meşgul eden bir başka filozof var : Bergson» diye mırıldandı. Bergson, Ziyanın büsbütün mechulü değildi, fakat tamamiyle okumamıştı. İşte Veli'nin bu ikazı onu harekete getirdi; Bergson'un bütün eserlerini sipariş etti. Yavaş yavaş Fouillée ikinci plâna düştü. Birinci plâna Bergson geçti. Ziya gece gündüz Bergson'u

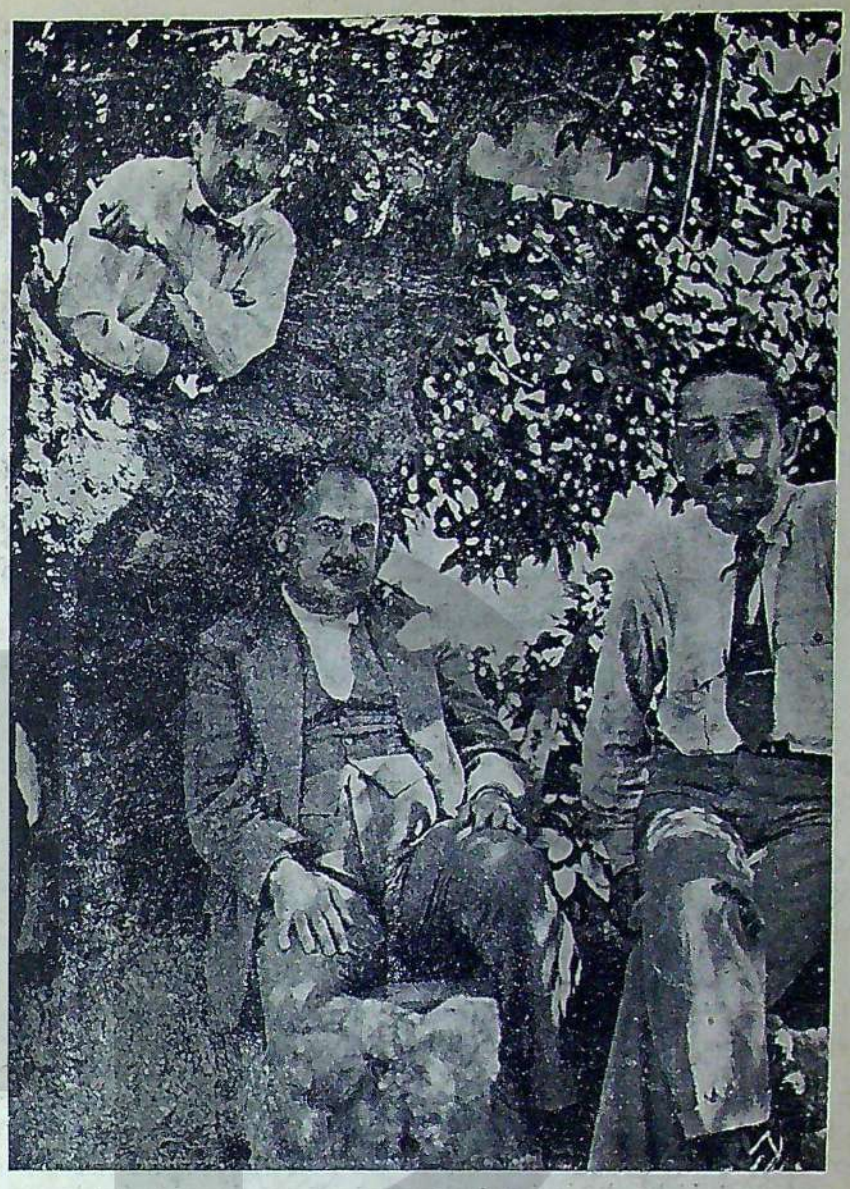

Ziya Gökalp, merhum Sabri Toprak ve Salâh Cimcozla birlikte

(5) Yeni Lisana itiraz eden zat, bizi Çağatayca ve emsali lehçeleri terciç etmekle ithama kalkmıştı.

Ziya Gökalp Maltada arkadaşlarile birlikte

okuyordu. Etrafında toplananlara her yerde, Cemiyet merkezinde, İttihad ve Terakki Mektebinde, Beyaz Kule bahçesinde, Olimpos-Palasta ondan, onun «İntuition» nazariyesinden bahsediyordu. Ziyanın matbuat hayatında Bergson'dan ilk bahseden yazısı Genç Kalemler'in 15 inci sayısında çıktı. «14 Şubat 1912». O tarihlerde Doktor Rıza Tevfik, bir iki yıl önce şair Emin Beyi müdafaa ettiğini unutmuş, bermutat biraz câli bir istihfaf tavriyle Yeni Lisan cereyanının aleyhinde bulunanlara katılmıştı. Ziya «Felsefe ve Mizah» kaydiyle «Rıza Tevfiğin Felsefesi» ünvanlı bir makale kaleme almış, bana getirdi. «Genç Kalemlerde neşredelim» dedi. Yukarıda da işaret ettiğim gibi Ziya kendi asıl adını kullanmıyordu, Tevfik Sedat müstearını da artık bırakmıştı. Ben onun yazılarının başına hatırıma gelen bir uydurma isim koyuyordum. İşte bu yazısına da ...a olarak Celâl Sakıb deyiverdim. Ziya makalesinde Rıza Tevfiği muhtelif felsefe sistemlerinden araştırıyor, fakat hiç birine maletmiyordu. O, bu münasebetle yazısında ilk defa olarak Bergson felsefesinden gayet vakıfane bir surette bahsetmişti.

★

Ziya'nın orijinal yazılarından biri de Genç Kalem'lerin 4 üncü sayısında çıkan «Muhyiddini Arabî» unvanlı makalesidir. Artık Bergson'dan ilham alan Ziya Şeyhi Ekberi, yeni bir zaviyeden tahlil ediyor, kendi optimiste mizaciyle de mezcederek «Tasavvuf» hakkında şu hükmü veriyordu:

«Tasavvufu Garp Felsefesinin *Mysticisme : esrarcılık* mektebine muadil telâkki etmek hatâdir. Tasavvuf umumî manâsiyle *İdéalisme* : mefkûrecilik mesleğinin mudilidir. Mutasavvıflar arasında mefkûreciliğin bütün şekillerini temsil edenler bulunduğu gibi Mystique : esrarcı olanlar da var.»

Makalenin sonu şöyle gelir :

«Muhyiddini Arabî, Alfred Fouillé'den pek çok zaman evvel mefkûrelerin tekâmülde yaratıcı âmiller olduğunu isbat ederek bugünkü felsefeyi daha o zaman tesis etmiştir. Muhyiddin'in felsefesinin ruhu beşer fertlerine diyor ki :

Zati Hakkın halifesisin sen,
Bütün ekvan sana müsahhardır.
Levhi mahfuz olan zamirinde
Mutasavver olan mukadderdir.»

Bu sözler o zaman daha otuz üç otuz dört yaşlarında olan büyük mütefekkirin istikbale nasıl bir «Esas Fikir» le yürümek istediğini ve yürümekte olduğunu bize anlatır.

Genç Kalemlerin 5 inci sayısındaki -bermutat imzasız- başmakale de Ziya'nın kaleminden çıkmıştır. «Yeni Lisan'ın güzelliği» unvanını taşıyan bu yazısında o, türkçemizde âlimlerle halk arasında telâffuz noktasından görülen «ikilik» i bir çok misallerle izah ettikten sonra der ki : «Âlimlerin yazdıkları Galâtat kitaplarına bakılırsa avamın kullandığı kelimelerin yanlış sayıldığı görülür. Avam ise istimalleriyle. âlimlerin kullandıkları kelimeleri fiilî surette reddederek- lisanda tasarruflar icra etmişlerdir. Yâni türkçe galâtlardan, yâni avamın istimallerinden doğmuştur. Âlimler ukalâlıkla mecbul oldukları için kavmî lisanlarını, muhtelif dillerde yazılmış sarf kitaplarından öğrenmeğe çalışırlar. Avam selikaya tâbi olduğundan rehberi kendi selikasıdır. Avam, selikasıyle lisanda daima tahavvüller husule getirir. Bu tahavvüller, keyfî ve tesadüfî olmaz, lisanın selikî tecvidine, tabiî bedaatine tâbi olur. Eski türkçede müstamel «Kaygu, sayru, ağu, gözgü, üsrük» gibi kelimeler, lisanın tecvidine ve bedaatine muvafık olmadıkları için avam tarafından terkolundular. Yerlerine : «Keder, hasta, zehir, ayna, sarhoş» kelimeleri kullanılmağa başlandı.»

Bu çok mühim makalesinde, Ziya, âlimlerle halk arasındaki telâffuz ikiliğini anlattıktan sonra âlimlerin, meselâ nerdüban, çarçube, âdem, sûret, kalebelik gibi istimâllerinin halk dilinde merdiven, çerçeve, adam, surat, kalabalık şekillerini aldıklarını ve işte Yeni Lisanın bu şekillere yazı dilinde revaç vereceğini söylüyor. Ve ilâve ediyor :

Yeni Lisan, Türkçenin ahengine muvafık olmıyan bir kelimeyi, aslı türkçe de olsa, türkçe saymaz. Başka lisanlardan alındığı halde temsil edilmiş, Türkçenin tecvidine uydurulmuş kelimeleri hâlis türkçe sayar. Max Muller'in dediği gibi : bir lisan kendi cezirlerinden değil, kendi tasarruflarından müteşekkildir. Keder kelimesi, kaygu kelimesinden daha türkçedir. Çünkü, kaygu mümasilleri olan sayru, ağu gibi lisandan tardedilmiştir. Keder kelimesinin türkçede mümasilleri olan emek, elek gibi kelimeler ise çok kullanılıyor. Çünkü lisanın tecvidine uygundur. Eski türkçe, ecnebî terkipleri, cemileri, edatları kullanmamış, hiç bir lisanda bulunmıyan bu hasta ikiliği kabul etmemiş olsaydı. şimdi bütün ecnebi kelimeler, tamamiyle türkçenin tecvidine, bedaatine uydurulmuş olurdu...»

★

Ziya'nın Genç Kalemler'de daha bir cok yazıları vardır. Fakat bunların sayılması ve izahı çok sürer. Belki bir başka yazımda tekrar etmek üzere burada bunları anlatmaktan vaz geçiyorum. Yalnız kısaca, «Gökalp» adını almasını buraya kaydedeyim. Genç Kalemler'de yazı yazanlar pek mahduttu: Ziya, ben, Ömer Seyfeddin, nadiren Mehmet Ali Tevfik, ve M. Nermi.. İmza tenevvuu olsun diye bazı yazılarımızı müstear isimlerle neşrediyorduk. Ömer arasıra Perviz diye imza atıyor, ben Yekta Bahir, Gökalp adlarıyle yazı yazıyordum. Zaten ismiyle makale yazmıyan Ziya, evvelki «Tevfik Sedat» yerine sonradan «Demirtaş» müstearını kullanmağa başlamıştı. Ben bunu -gençlik, niçin, şimdi tahlil edemiyeceğim- beğenmedim. «Demirtaş» ı sildim, «Gökalp» ı yazdım. Böyle teferruatla asla uğraşmıyan Ziya, bunu memnuniyetle kabul etti. Artık «Gökalp» kaldı.

Ali Canip YÖNTEM

184

ZİYA GÖKALPIN HAYATI

Yazan : Ali NÜZHET

Ziyanın büyük ceddi Hacı ağa, Çermikten Diyarbakıra geliyor, onun oğlu Abdullah ağa, ticaretle uğraşıyor. Ahlâkının temizliğile kendini herkese sevdiriyor. Oğlu Sâbir efendi, medrese tahsilini bitirdikten sonra, müftü oluyor, fakat, hür fikirli bir adam olduğu için, zamanın uysal, hareketsiz mizacına bir türlü intibak edemiyor, sekiz, dokuz defa memuriyetinden ayrılmak mecburiyetinde kalıyor.

İşte: Böyle bir zamanda, tekrar memuriyetini geri almak için İstanbula geliyor, o zaman bir yolunu buluyor, saraya gidiyor. Orada «Ulemai rüsum» un şer'î bir meselenin hallinde büyük acz içinde kaldıklarını görüyor. Sâbir efendi, meslek icabı bunların arasına giriyor. Ve muvaffakıyetle meseleyi hallediyor. «Sultan Mahmud» ona, mükâfat olarak: Dört at, murassa bir enfiye kutusu, bir de altın saat veriyor.

Enfiye kutusu, Ziya İstanbula tahsile gelirken satılıyor. Altın saat te Kabasakal yangınında yanıyor.

Sâbir efendinin oğlu Sıtkı efendi, devrinin âlimlerindendir. Bunun oğlu Tevfik efendi, Ziyanın babasıdır. Bu zat, Diyarbakırda gazete başmuharriri ve Diyarbakır salnamesinin müellifidir. Yeni fikirlere karşı bağlılığı, vazifeye karşı aşkı, iş hayatındaki titizliğile tanılmıştı. Bunun büyük oğlu olan Ziya : 875 yılında dünyaya geliyor. İlk tahsilini «Mercimek üretmesinde» yapıyor. Artık Ziyada, büyük okumak zevki başlamış, eline geçen her kitabı, bilhassa Kerem ile Aslı, Âşık Garip, Tahir ile Zühre gibi halk hikâyelerini okuyor.

Ayrıca: Ziya, rüştiyeye devam ediyor. Burada, riyaziyeye karşı büyük bir kabiliyet gösteriyor. En çetin meseleleri halletmiye muvaffak oluyor. Bu suretle hocasının dikkatini celbediyor. O mektebi bitirdikten sonra, görüş ufuklarını, daha geniş bir sahaya çeviriyor : İstanbula gelmek istiyor. Bu arzusuna muvaffak olamayınca mülkiye idadisine giriyor. Bu arada Ziya, babasının yardımile Namık Kemali tanıyor, onun, matbu ve gayri matbu bütün eserlerini okuyor. Bu faaliyetin tesirile Ziyada, okuma zevkinin yanında yazmak hırsı da başlıyor. O zaman, tabiiye muallimi olan Türk dostu Yorginin, dikkati Ziyanın üzerinde toplanıyor. Yazdığı tahrir vazifelerini, şiirlerini okuyor, beğeniyor. Ve onu teşvik ediyor. Ziya, arkadaşları arasında birçok derslerden ilerde olmasına rağmen, Fransızcası pek te iyi değildi. Mektebin müdürü, onu bu derste de mükemmel bir dereceye çıkarmak için harekete getirdi. Artık Fransızcayı da seviyor ve çalışıyordu. Ziya, mektebin en kıymetli bir talebesidir.

Fakat, mektepte bir gün şöyle bir hâdise oluyor: Diyarbakır valisi Sırrı paşa mektebe geliyor. İstibdat zamanında âdetti: Son dersten sonra, talebe mektebin bahçesinde toplanır, merasimle padişahım çok ya-

Ziya Gökalp Maltada

şa bağırırlardı. İşte bu toplantıda Sırrı paşanın iştirakile merasim daha cazip bir şekle konmak için bütün tertibat alınmıştır. Fakat, birdenbire talebe safından ileri atılan Ziya; sesinin var kuvvetile: Milletim çok yaşa! diye bağırınca oradakiler hayretten, korkudan dona kalıyorlar. Ziya, mabeyne jurnal ediliyor. Tahkikat yapılıyor. Fakat Ziyanın çocuk olduğu mabeynce anlaşıldıktan sonra serbest bırakılıyor.

Babası, oğlunun bu teşekkül ve inkişaf çağında Namık Kemal gibi kahraman, vatanperver olarak yetişmesi için tam zamanında telkin yapmakta devam ediyor.

Bu suretle babasının ve hocası Yorginin teşvikleri Ziyanın ruhunda çok derin izler bırakıyor.

Ziya, şuurunda belki henüz daha belirsiz, fakat muhakkak ki, yeni bir hayatın rüyalarını görmeye başlıyor.

Artık idadiyi bitirmiştir. Babasız kalan Ziyanın, İstanbula gidip tahsilini ikmal etmek hususunda gösterdiği arzuyu bu sefer de amcası kabul etmiyor.

Ancak, ondaki okuma, arama ihtirası, amcasının yardımile başka sahada tatmin ediliyor.

Amcası ona Arapca, Farsca öğretiyor. Bu dillerin yardımile şark felsefesini ve dolayısile tasavvuf cereyanlarını inceliyor : İmam Gazali, Muhiddini Arabî, Celâleddini Rumî'yi okumaya başlıyor.

Bunların tesirile ruhunda uyanan, şüphelerden büyük bir huzursuzluk duymaktadır. Yavaş yavaş yeni bir telakkinin, bir hayat muammasının derinliklerine dalıyor, artık Ziya derin bir ruh azabı içindedir. Büyük sarsıntılar geçiriyor. O zamanki muhit ise, Abdülhamid'in her gün biraz daha artan bunaltıcı tazyikile tahammül edilmez bir hal almıştır.

Ziyada, Namık Kemalle başlayan, ilk heyecanlı tefekkür hâleti, bu tesirlerle büsbütün bulutlanıyor. «Hakikati Kübra» adını verdiği mefkûreyi bulamamaktan mütevellit hayretten dehşete, dehşetten büyük bir ümitsizliğe düşüyor. Bu hal onu, intihara kadar sevkediyor. Fakat, kafatasına saplanan kurşun onu öldürmüyor. Ondan sonra, Tardi, Güstav lö Bon'u okuyor, yavaş yavaş bir kurtuluş felsefesi olan, ümit mefkûresinin esaslarını kuruyor. Bundan sonra, görüşlerinde düşünüşünde büyük bir tekâmül görülür.

Bu arada bir takım ihtilâle dair şiirler yazıyor. Bunları Ali Şefkati'nin Londrada çıkardığı İstiklâl gazetesinde neşrediyor.

Bu devrede Ziyanın yolu aydınlanmıştır: İstibdadı yıkmak, hürriyete kavuşmak, bunun için de gizli cemiyetlerle temas imkânını buluyor.

Fakat, yine o, biliyordu ki: Hakikî inkılâp için bir milletin bünyesini tanımak, onun kabiliyetine göre ilmî bir hazırlık yapmak lâzımdır. İnkılâplar, her milletin şuur ve duygu ölçüsüne göre şeklini değiştirir. İnkılâplar hazır eşya gibi alınmaz.

İşte, Ziya hürriyet inkılâbından sonra, Türk cemiyetinin alacağı şekli ve buna göre milletin kabiliyetini tezelden inkişaf ettirmek için ne gibi ilmî metodlara ihtiyaç olduğunu aramaya lüzum olduğunu anlamıştı.

Fakat bir ihtiyacı anlamak, onun çaresini bulmak demek değildir. Ziya, bunun için tahsilini yükseltmek istiyordu. İstanbula geldi. Parasız ve yatılı olan baytar mektebine girdi. Son sınıfa kadar muntazaman tahsilini devam ettirdi. Bu arada tıbbiyelilerin kurduğu gizli cemiyete girdi. İhtilâlcilerin yazılarını okudu. Ruhundaki ateş yeni baştan tutuşmıya başladı. Diyarbakırdaki arkadaşlarına yazdığı mektuplardan ve esasen temasta bulunduğu adamlardan süp-

helenmiş olan polis, tahkikata başlıyor. Günün birinde İiya Taşkışlaya atılıyor, dokuz ay orada, üç ay da Mehterhanede hapis cezası çektikten sonra, «kalebend» olarak Diyarbakıra sevkediliyor, Ziya, bu mahbusluk devresinde Kur'andan başka kitap okumak imkânını bulamaz.. Orada halkı daha yakından incelemek imkânını buluyor. Halk dilindeki Türk lehçesinin hâkimiyeti altında dildeki kılışe olarak bulunan terkiplerin nasıl kırıldığını görüyor, mülâzim evvelin, evvel mülâzim şekline girdiğini anlıyor. Bu suretle Ziya kafasında Osmanlı lisanı içinde, Türk dilinin yabancı kaldelerinden kurtulması lüzumunu anlamaya başlıyor. Diyarbakıra geldikten sonra önce evleniyor. Sakin bir hayat içinde çalışmaya başlıyor. Fakat İstanbuldaki ihtilâl cemiyeterile olan temasını muhafaza etmektedir. Bu aralık yeni bir hâdise onu tekrar harekete getiriyor. O zaman Diyarbakırı haraca bağlıyan aşiret reisi İbrahim paşa aleyhinde bir cereyan vardır, Ziya bu cereyanın başına geçiyor. Destanlar yazıyor. Halkı isyana teşvik ediyor, nihayet, büyük bir kalabalıkla telgrafhaneyi işgal ediyorlar, günlerce muhabere kesiliyor, yalnız mabeynle muhabere ediliyor. Buradaki hareketi tamamile Ziya idare ediyor. Nihayet Abdülhamit, aşiret reisini tedip edeceğini vâdediyor. Bu suretle oradan dağılıyorlar.

Artık Diyarbakırlılar, Ziyanın, fikir ve ahlâk sahasında, çok emniyete lâyık bir kıymet olduğunu anlıyorlar.

Nihayet 908 inkılâbı oluyor, bu zamanda memlekette hayatını tehlikeye koyarak padişah taraftarlarile çarpışıyor. Şimdi Ziya İttihad ve Terakki cemiyetinin başındadır. Verdiği konferanslarla, memlekette adalet, hürriyet, müsavat fikirlerini anlatmaktadır. Ve ayrıca Peyman, Dicle gazetelerinde makaleler yazıyor.

Ziya, gönderdiği raporlardaki kıymetten dolayı Selânik merkezi umumî âzalığına seçildiği için Selâniğe gidiyor. Orada İttihad Terakki mektebinde sosyoloji okutuyor.

Kalemlerde, Felsefe Mecmuasında: dile, felsefeye, içtimaiyata dair makaleler neşrediyor. Denebilir ki, Ziya orada bir fikir mihrakı oluyor. Ziya artık Durkaymin eserlerile başbaşadır. Ve artık bütün meselelere, Ziya, kendi ilmî hüviyetinin damgasını vurmaktadır.

Yeni Turan manzumesi bu devrede neşredilir, Ziyanın ilk mütebellir ilmî kanaatleri bu şiirde görünür. Bunun tesiri çok geniş oldu. Türkçülük cereyanı ilk kuvvetini ve hızını bu şiirden aldı.

Ziya, İstanbula geldikten sonra; Türk Yurdunda; Türkleşmek, İslâmlaşmak, Muasırlaşmak makalelerile, Osmanlılık, İslâmcılık, Türkçülük cereyanlarının prensiplerini tahlil ederek, Osmanlılığın mânasızlığını ve İslâmcılığın ıskolastik zihniyetlerle ayırd edilmesini izah ediyor.

Ziya Gökalp Türk Ocağı heyeti idare azası iken

Bu arada iki şiir kitabı da neşretti. Kızıl Elma, Yeni Hayat..

Kızıl Elma: Kahramanlık destanlarile millî terbiyenin ve millî hayatın uyanışına yardım etti.

Yeni Hayat: Şarktan garbe geçmek için bir takım prensipler ortaya koyuyor. Bu eser

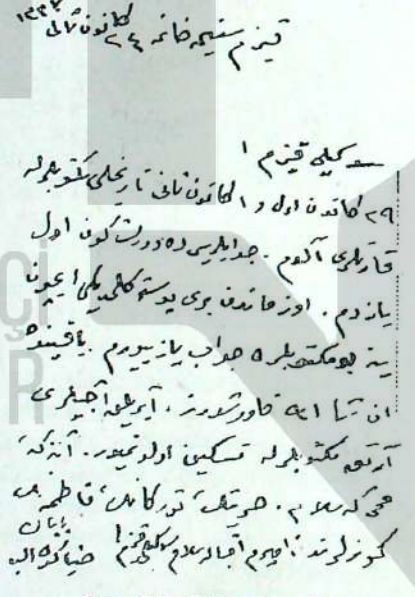

Ziya Gökalpın el yazısı

Kızım Seniha hanıma 24 Kânunusani 1337

Sevgili kızım,

29 Kânunuevvel ve 1 Kânunusani tarih'li mektuplarla kartları aldım. Cevaplarını da dört gün evvel yazdım. O zamandanberi posta gelmediği için yine bu mektuplara cevap yazıyorum. Yakında inşaallah kavuşuruz.Ayrılık acıları artık mektuplarla teskin olunmuyor. Annene, amcana selâm. Müzeyyenin, Türkânın, Fatmanın gözlerinden öperim. İkbale selâm sevgili kızım.

Baban

Ziya GÖKALP

garp medeniyetine ulaşmak için yapılması lâzımgelen içtimaî hareketleri işaret ediyor, bu arada, Darülfünunda «Sosyoloji» derslerile yeni bir ilim telâkkisinin bir cemiyet ve hayat telâkkisinin esaslarını kuruyor.

Bundan başka : Millî tetebbüler, içtimaiyat, İslâm ve Yeni mecmualardaki neşriyatı ile, Türk milliyeti, Türk felsefesi ve ilmî bakımından çok feyizli neticeler verdi. Bu suretle ve bu sayede teessüs eden «iş bölümile» memleket irfanı derinleşti.

Fakat umumî harpten sonra Ziya Maltaya götürüldü. Orada da: Yaşlı paşalara, nazırlara, muharrirlere felsefe dersi verdi. Bu suretle müderrislik ihtiyacını temin etmekle beraber ailesine, dostlarına gönderdiği felsefî mektuplarla da muharrirlik ihtiyaçlarını tatmin ediyordu.

Oradan döndükten sonra, Ankara yolile, Diyarbakıra geldi. Burada da Küçük Mecmuayı neşretti. Buradaki makaleler, onun en canlı ve olgun fikirlerini ihtiva eder. Bir buçuk yıldan sonra, Telif ve Tercüme Encümeni Reisi oldu. Bu devre zarfında Türk türesi ve Türkçülüğün esasları adlarındaki kitapları neşretti. Bu kitaplar Türk milliyetçiliği bakımından üzerinde çok durulması lâzımgelen mühim eserlerdir. Bir müddet sonra, meb'us oldu. Bu zamanda da halk partisinin umdeleri hakkında «Doğru Yol» adında bir eser yazdı. Bu arada Yeni Türkiye, Hâkimiyeti Milliye gazetelerinde makaleler yazdı. O aralık Ankarada maarif meselelerini görüşmek üzere bir «heyeti ilmiye» toplandı. Ziya da bunların arasındaydı. Bunlar liselerin ders programlarında değişiklik yaptılar. Heyetçe kabul edilen «Türk medeniyeti tarihini» Ziya, yazacaktı.

Artık Ziyanın, büyük eserini görmek günü gelmişti. O, şimdiye kadarki tahlilî fikir yazılarından sonra, büyük bir terkip kuvvetile beklenen eserini verecekti.

Fakat ne yazık ki; birdenbire hastalık başgösterdi: O, buna rağmen işe başladı. Eser, hastalığile beraber ilerliyordu. Birinci cilt bitti, kendisi de yatağa serildi. Tashihlerini hasta yatağında yapmağa başladı. Fakat hastalık birdenbire şiddetlendi. Eseri bıraktı. Doktorlar, hastahaneye kaldırılmasını söylediler. Bunun üzerine Fransız hastahanesine nakledildi.

Orada yattığı günler zarfında, ziyaretine gelen talebesine, dostlarına :

— Kafamda daha söyliyecek birçok şeyler vardır.. diyordu.

Nihayet, ölümün beklediği, o sessiz, hareketsiz duran, fakat ruhunda bir yanardağ gibi fikir lâvları taşıyan Ziya 924 yılının 25 Birinciteşrin günü, gözlerini hayata yumdu. Ziyanın son sözü:

— Eserlerimin toplanılmasını, basılmasını istiyorum! demek olmuştu.

ALİ NÜZHET

Ziya Gökalp'tan Cümleler

Ruhumu ne kadar boşaltsanız içinde biraz ümit kalır.

★

Mantıkî bir ümitsizlik içinde yaşamaktansa, sebepsiz bir ümit içinde yaşamak daha hayırlı değil midir?

★

Nice hastalar vardır ki onlara ilâç yerine ümit aşılamak daha hayırlıdır.

★

Bazan benim ruhum da hazana uğramış bir bahçe gibi bütün yapraklarını, bütün çiçeklerini, bütün yemişlerini döker. Yalnız ümittir ki bahçenin kuytu bir köşesinde duran herdem taze bir ağaç gibi daima yeşilliğini muhafaza eder.

★

Ümit, ruhun gençliğidir.

★

Bu memleketi bilhassa ümit kurtaracaktır. Türklerin en büyük kuvvet menbaları ruhlarındaki ümittir. O halde filozofların vazifesi bu ruhî haleti idame için Türklere bir ümit felsefesi yaratmaktır. Âlimlerin vazifesi bir ümit kanunu keşfetmektir. Şâirlerin vazifesi bu millete bir ümit edebiyatı vücude getirmektir. Bestekârların vazifesi bir ümit şarkısı ibda' etmektir.

★

Medeniyet iki yüzlü bir acuzedir: Doğruyu da o söyler, yalanı da o icad eder.

★

Yalan söylemek ticaret namına yapılırsa adi reklâmdır. Siyaset namına yapılırsa adı propagandadır. Din namına yapılırsa adı misyonerliktir. Ahlâk namına yapılırsa adı nezakettir. Bence en iyisi sonuncusudur; çünkü en az zararı ve en çok faydası olan budur.

★

Allah vardır. Tekâmül vardır. Tabiî bir adalet vardır. Fertlerin istediği olmaz, ferdî vicdanların, fevkinde içtimaî vicdanlar var, onların istediği olur.

★

Arzın hareketini kimse durduramadığı gibi tekâmülün hareketini, terakkinin yürüyüşünü de hiçbir kuvvet durduramaz. İnsanlar isteseler de, istemeseler de terakki etmeğe, âdil olmaya, hür olmaya mahkûmdurlar.

★

Allah sabırlıdır. İnsanların sabırlı olmasını ister. Onun kanunu insanları adalete, hürriyete, mükemmeliyete ulaştırmaktır. O, bunu behemehal yapacaktır.

★

Bir zaman gelecek ki bütün insanlar, bütün milletler hür olacak. Akıllar hür olacak, kalbler hür olacak, vicdanlar hür olacak, insaniyetin bu kara günleri sona yaklaşacaktır. Hak, kuvvete galebe çalacaktır. Nasıl, bu gördüğümüz mavi gökte parlak bir güneş varsa, ruhların manevî simasında ondan bir güneş vardır ki doğmak üzeredir.

★

Türkler, sükûn ve sükût içinde yaşamayı severler. Az konuşurlar, hiç kimse ile dertleşmezler. Zaten Anadoluyu cennet yapan bu sükûn ve sükût halidir. Türkün köyü de, evi de, ruhu da huzur ve sükûn içindedir. Ah, biz niçin bu güzel, bu mes'ud Türklüğü unuttuk?

MANZUM HİKÂYE

KIZIL ELMA

Yazan: Ziya GÖKALP

Bir varmış, bir yokmuş, Tanrıdan başka
Kimseler yok imiş, yakın zamanda
(Bakû) da milyoner bir kız var imiş;
Türklüğü çok sever, yurda yâr imiş;
Adı (Ay hanım) mış hanlar soyundan;
Anası Kırgızın (Konrad) boyundan.
Uzun boylu, kumral, yüksek alınlı :
Şerefli bir kökün güzel bir dalı.
Babası, anası öldüler birden,
Kendisi Pariste tahsilde iken;
Dayandı bu kahra, şevki sönmedi;
Tuttuğu mukaddes yoldan dönmedi.
İsterdi Turanda mektepler açmak,
Hakikat nurunu ruhlara saçmak.
Bununçin lâzımdı bilmek en yeni
Terbiye tarzını, tedris ilmini.
Bu yolda arzusu kadar yükseldi,
Nihayet Paristen Bakûya geldi.
Biri erkeklere, biri kızlara,
İki mektep yapmak için mimara
Emirler vererek işe başladı.
(İstikbal beşiği) mektebin adı.
Bir yanda inşaat devam ederken,
(Ay hanım) meşhur bir ilim ehlinden
İslâmın ruhunu dahi öğrenmek
İçin çalışırdı, garbe yeltenmek
Ona kâfi gibi görünmüyordu :
«Şarkı da tanımak lâzım» diyordu.
Diyordu : «Hak bahçe, biz bahçıvanız;
Ağaçlar gençleşmez aşıdan yalnız;
Evvelâ ağacı budamak gerek,
Aşıyı sonradan ulamak gerek.»
Bununçin her sabah evde kalırdı :
Sadettin molladan dersler alırdı.

***

Bir akşam Ay hanım ata binerek,
İstedi kırlarda biraz gezinmek.
Yanında tüccardan (Bahadir ağa),
Şehirden çıkınca saptılar sağa;
Ovada cennetten bir eser vardı :
Bahardı, her yanda çiçekler vardı;
Esrarlı bir hüzün, dalgın bir neşat,
Gençlik, şiir, nağme, renk, koku, hayat...
Kevser saçar gibi bir huri eli
Manevî bir mestlik ruhta münceli.
Vicdan fevkinde bir ruhanî şuur
Duyardı muhitte bir gizli huzur..
Artık müphem değil aşkın mânası;
Münkeşif hayatın loş muamması.
Bu anda Bahadir dedi ki bakın
Bu gence: Gözleri ne kadar dalgın!
Bakıyor görmiyen bir nazar gibi.»
Rüya görmüş, tâbir istiyor sizden;
Ay hanım görünce titredi kalbi :
Kendine münatıf iki sabit göz
Camdanmış gibi yok içinde öz;
Sarışın saçları uzun ve dağınık :
Mutlak ya şair, ya ressam, ya âşık.
İstiğrak halinde sanatkâr bir ruh;
Gözlerinde gaflet, kalbinde fütuh.
Ay hanım kısılmış gibi nefesi
Dedi ki: «Ne kadar solgun çehresi!»
Kalbinde bir derin hicran duymuştu :
Umumî kanuna o da uymuştu.

***

Ertesi gün dersi mahzun dinlerken
Çıkmıyordu o genç bir an zihninden...
Bu hale hem şaşıp, hem kızıyordu;
Ruhundan bir gizli gam sızıyordu.
İsterdi, yaşamak milleti için,
Kini vardı sevda illeti için..
Serseri bir aşka gönül bağlıyan

MİLLİYETÇİ DERGİ

Nasıl verebilir yurda yeni can?
Bu anda içeri giren hizmetçi
Dedi ki: «Kapıda duran bir genci
İkna etmek mümkün değil! Mollaya
Bir şeyler soracak, ediyor rica :
Derdine bir tedbir istiyor sizden.»
Ay hanım anladı derhal geleni....
Elile tutarak çarpan kalbini
Halini meydana vermemek için
Dedi: «Ben gideyim, buraya gelsin.»
Genç geldi oturdu Mollaya karşı
Dedi ki: «Her kimin bir derde başı
Uğrarsa sizsiniz çare gösteren;
İşte bu ümitle size geldim ben...
İstanbulda doğdum, Turguttur adım,
Ressamım; tabiat, büyük üstadım,
Yaya seyyahlığa sevketti beni;
Her saat başında emsalsiz yeni
Bir güzellik görür, tebcil ederim,
Büyük sanatkârı tehlil ederim,
Dün yürür iken önümdeki yol
Ayrıldı ikiye: bir sağ, biri sol...
Soldaki nereye gidiyor, diye
Sordum, sakalı ak bir çiftçiye.
Dedi: «Bu yol gider Kızıl Elmaya...»
Lâkin ben bu sözü verdim şakaya.
Yürüdüm, az sonra bu şehri seçtim;
Yaklaştım! Bir yerde kendimden geçtim.
İstiğrak mı bilmem, rüya mı bilmem:
Hem yokluk, hem varlık bir garip âlem
Bir de ne göreyim! Atlı bir peri
Gökten indi cennet yapmakçün yeri
«Sen kimsin, bu âlem neresi?» dedim.
«Bu Kızıl Elmadır, ben perisiyim.»
Diyerek kayboldu; fakat hayali
Çıkmıyor ruhumdan.. İşte bu hali
Size söyliyerek bir çare bulmak,
Kızıl Elmaya bir emare bulmak
İçin size geldim; çünkü her kime
Sordumsa dediler: «Git o hakime;
Sorduğun ülkeyi ancak o bilir;
Şimdi de kendisi nah bu evdedir.»
Tasdi' ettim; fakat görünüz mazur,
Çünkü bu dert bende koymadı şuur,
Lûtfedip derdime verin şifayı :
Anlatınız bana Kızıl Elmayı...
Bu şehir neresi, yolu nereden?
Şimdiyedek var mı oraya giden?
Perisi melek mi, yoksa beşer mi?
Beni kulluğuna kabul eder mi?»
Molla dedi: «Oğlum, Türk fatihleri
İsterdi istilâ etmek her yeri;
Fethe lâkin bir tek hedef tanırdı,
Orayı kendine İrem sanırdı.
Bu mev'ut ülkeye, bu tatlı yurda
Vasıl olmak için hep bu uğurda
Yüzlerce defalar Türklük kaynadı :
Hindi çini, Mısırı, Rumu kapladı.
Bütün paytahtlara, en son çitlere
Gitti; fakat asla bu meçhul yere
Yaklaşmadı; çünkü o mev'ut ülke
Değildi hariçte bir mevcut ülke.
Kızıl Elma yok mu? şüphesiz vardır;
Fakat onun semti başka diyardır...
Zemini mefkûre, seması hayal..
Bir gün gerçek, fakat şimdilik masal..
Türk medeniyeti taklitsiz, safi
Doğmadıkça bu yurt kalacak hafi...
Çok yerleri biz fethedebilmişiz.
Her birinde manen fethedilmişiz.
Bir kişver almış tabiyete,
Uymuşuz ordaki medeniyete.
Bazan Hintli, bazan Çinli olmuşuz;
Arap, Acem, frenk dinli olmuşuz;
Ne bir Türk hukuku, Türk felsefesi,
Ne Türkçe inleyen bir şair sesi...
Şair, hekim gelmiş bizden de; çokça
Kimi farsî yazmış, kimi arapça
Fransızca, Rusça, Çince yazmışız.
Türke ancak bir kaç hece yazmışız.
Bakınız meselâ: yazmış koskoca
Fârâbi arapça, Kramzin Rusça;
Sinâ, Celâlüddin, Zemahşerîler
Emeği araba farsa verdiler.
Buharalı Şevket, Genceli Hüsrev
Firdevsiye yahut Sadiye peyrev...
Bugün bile bir çok ediplerimiz
Frenkçe yazmayı sayarlar muciz.
Türkçe yazanlarsa lûgat paralar,
Avrupa taklidi şeyler karalar.
Hakikî ruhumuz, safi dilimiz
Bağırır onlara: «Bize geliniz!...
Bizdedir fikre his, hislere hayat,
Vicdanlara ilham, şaire kanat...»
Zekâmızı sanki kiralamışız,
Her dilden kitaplar sıralamışız.
Türkün hem kılıcı, hem de kalemi
Yükseltmiş Arabı, Çini, Acemi.
Her kavme bir tarih, bir yurt yaratmış,
Kendini başkası için aldatmış.
Öz işini daim yarım terketmiş :
Turfanı bırakmış, Orhuna gitmiş..
Unutmuş evvelki elifbasını,
İlim ve fendeki itilâsını;
Yeniden bir yazı, bir yasa düzmüş,
Her zaman zihnini boş yere üzmüş.
Nice defa (Kanun), (Şifa) okumuş;
Dönmüş geri tekrar (bina) okumuş...
Yok tarihimiz, var tarihlerimiz,
Bir burca girmemiş merihlerimiz;
Her biri parlamış bir başka kökte...
Ayni ruhu bulmuş yüzlerce gövde.
Ne tarihî vahdet, ne kavmî saffet!
Kızıl Elma işte buna işaret..
Millette olsa bir gizli ihtiyaç,
Millî vicdan bulur ona bir ilâç;
Türk bakmamış (İrem) yahut (Sebâ) ya
Demiş: «Gideceğim Kızıl Elmaya.»
Maksadı gitmektir birliğe doğru,
Millî düşünceye, dirliğe doğru...
Bilir bir gün millî irfan doğacak,
Yeni Orhun, yeni Turan doğacak.
İçtimaî bir yurt, kavmî bir tarih
Edecek Türklüğü takliden tenzih.
Fakat kim bilir, kim yolu açacak,
Türklük ziyasını dehre saçacak?...
Kim bilir ne vakit deha perisi
Olacak bu yeni haldin Belkisi?..»
Bu anda bir cezbe geldi Mevlâya
İlâhî bir sesle girdi mânaya :

***

Pirden sual ettim: «Sevgilim hani?»
Dedi bana: O gece kendini tanı..»
Tutmuşum elinden ben nâglhanı,
Götürmüş beni bir gizli dünyaya.
Karanlık bir tufan, seyyal bir dicur.
Ne vücut, ne adem, ne gayb, ne huzur:
Nar içinden henüz çıkmamıştı nur,
Tutulmuştu her şey kara sevdaya...
Umman coşkun akar, biz sal içinde
Bir yıldız böceği hayal içinde
Işıldar gibiydi; bu hal içinde
Dalmışız ikimiz ayni rüyaya.
Salımız - şarapnel imiş cevheri -
Patladı, dağıldı hep misketleri,
Sormaksızın pirden bu acep sırrı
Dedi: «Müsemmadır, geçti esmaya!»
Misketler de birbir patlar, anlardan
Yeni şarapneller fırlardı her an.
Biz bunlardan biri üstünde, hayran,
Girmekte idik bir yeni fezaya.
Denizden ırmaklar, ırmaktan çaylar
Doğdukça salımız daha çok haylar,
Kaynaktan bizimçün ayrılan paylar
Götürürdü bizi başka me'vaya.
Salımız balonmuş, havayı deldik,
Safralar atarak daim yükseldik,
Nihayet Âdemin gözüne geldik
Oradan hasretle baktık Havvaya
Durmadık biz, kimi Sinada kaldı,
Kimi «erdim» dedi, semada kaldı;
Kimi arşa çıktı, alâda kaldı...
Döndüler baktılar akan deryaya.
Salımız fişekmiş, bizi uçurdu.
Her düşen lem'ası bir cihan kurdu;
Kimi Londrada, Pariste durdu,
Kimisi bağlandı yeşil hurmaya.
Züleyha Yusufta buldu özünü,
Ferhat Şirinine dikti gözünü;
Şerhedememişken sevda sözünü
Mecnun kavuşmuşum sandı Leylâya!
Sevda bir kanattır, uçmayan bilmez,
Bu yolu ne atlı, ne yayan bilmez;
Bir güzel var, hüsnü hiç payan bilmez.
Tekâmül denilir bu nazlı aya.
Salımız kökleşmiş, uçtuk hülyada
Dinlenmedik hiç bir tatlı rüyada
Son arzumuz budur fâni dünyada :
«Türküz, varacağız Kızıl Elmaya.

***

Turgut bu sözlerden bulmadı şifa,
Çıktı, gitti, gönlü dolu «vahayfa!»
Diyordu «Leylâsız bir Mecnun gibi
Nasıl yaşıyayım söyle yarabbi!»

***

Ay hanım duymuştu bütün sözleri,
Bu fikri zihninde sürdü ileri :
«Kızıl Elma yokmuş, fakat lâzımmış,
Turan hayatına bu bir nâzımmış;
Her hayal hakikat olabilirken,
Var etmemek niçün bunu şimdiden?
Mademki Türklüğün derdine derman
Bu imiş ne için koşmamak heman?
Mademki ne Hintte, ne Çinde imiş,
Türklerin ruhunun içinde imiş;
Değilmiş Arapta, Acemde, Rumda :
Unutulmuş kökü Karakurumda...
İngiliz, Fransız, Rusta değilmiş,
Nereye düşmüşse biraz eğilmiş;
Bulalım biz onu vicdanımızda
Bir güneş yapalım Turanımızda.»

Düşündü... Düşündü... Kararlaştırdı;
Bir gün yurtcuları bütün çağırdı,
Dedi : «Türk irfanı, serbest bir toprak
İster ki orada eylesin eşrak...
Ne Bakû, ne Kazan, ne de İstanbul
Bu yeni hayatı edemez kabul.
Burada hürriyet siyasî değil,
Orada lâfzı var, mânası değil.
Burada Türkçeden memnu evlâdın,
Orada zincirden çıkmaz kadın...
İsviçrede bir Türk köyü, bir şehir
Yapalım; oradan yeni bir nehir,
Bir irfan ırmağı aksın Turana...
Irmak döner elbet bir gün ummmana.
Taklitsiz, salt ibda', iktirah ile
Doğmuş bir marifet Türklüğe şule,
Bütün Türklüğe ayni şuleyi
Saçsın ki gönüller birleşsin iyi.
Hekim, şair edip, sanatkâr, tacir
Hepsi bu beşikten yetişip birbir
Kimisi Kâşgare, kimi Altaya,
Kimisi Kazan'a kimi Konyaya,
Her biri giderek bir oymağına,
Götürsün öd, ışık Türk ocağına
Dâniş encümeni, darülfünunlar
Burada kök salsın, her yere bunlar
Kollar ataraktan ayni hikmeti
Dağıtıp yükseltsin büyük milleti...
(Kızıl Elma) olsun bu şehrin adı,
Atalarımız hep bunu aradı..
Pekine, Delhiye, bununçün vardık,
Viyana burcunu bununçün sardık.
Artık tanıyalım mefkûremizi :
Düzelim yasamız ve türemizi!»
Yurtcular bu fikri edip istihsan,
Bütün ülkelere ettiler ilân.
Ay hanım bu işe hep servetini
Vakfetti, kimisi hamiyetini,
Kimi irfanını, kimi cehdini;
Birleşip yaptılar Turan mehdini.
(Lozan) ın yanında bir Türk beldesi
Şenlendi: Her fennin bir medresesi,
Ziraat, ticaret, sanat evleri
Yapılıp oldu bir ümran meşheri.
Kız, erkek çocuklar gelip doldular,
Yeni Âdem, yeni Havva oldular.
Yavrucak Türklere açık eşiği :
Yeni bir hayatın oldu beşiği.

***

Ay hanım yaptığı darüttedrisi
Bir müdir eline verip, kendisi
Bakûdan bu yeni şehre gitmişti,
Müdürlük yükünü kabul etmişti.
Kalbindeki aşkı uyutmak için,
Turgudu büsbütün unutmak için
Gece gündüz durmaz, ikdam ederdi;
Eksik arar, bulur, itmam ederdi.
Fakat yüzünden de olurdu ayan :
Gönlünde bir dert var herkesten nihan...
Turguda gelince, zavallı ressam
Her gece bir köyde ederek akşam
Az uz gitti dağlar, dereler aştı;
Ülke ülke, şehir şehir dolaştı
«Kızıl Elma» nerede diye sorardı;
Ne bilen onu ne düşünen vardı.
«Kâşgar» da bir sabah gördü bir ilân
Tepeden tırnağa titredi heman;
Çünkü «Kızıl Elma» sözleri
Harflerle yazılmış, yanında biri
Diyordu: «Kimlerse evlâtlarını
Verenler, yazsınlar ki adlarını,
Yakında kafile çıkacak yola
İlân ediyoruz ki malûm ola!»
Turgut heyecanla yaklaştı, baktı;
Gözünden meserret yaşları aktı.
Loazı civarında imiş arağı :
Oraya dökülmüş cennet toprağı...
Mutlak oradadır güzel hurisi,
Münever Turanın yeni tomrisi.
Yıllarca uyuyan ümidi güldü;
Çocuklarla birlik yola düzüldü.
Vakta ki erişti «Kızıl Elma» ya
Müracaat lâzım eğlmişti «Ay» a...
Müdire bir mektup yazıp gönderdi :
Mektepte bir resim dersi isterdi.
Ay hanım, muavin Tomris hanıma
Dedi: «Yarın getir onu yanıma;
Şimdilik onunla biraz sen görüş...
Kalben dedi: «Aceb çıkacak mı düş?
Beni ilk görüşte tanıyacak mı?
Bu bir boş masal mı, ya muhakkak mı?»
Kim bilir ne için bir gün intizar
Eylemek istedi, bunca ahuzar
Gûya asla kâfi değilmiş gibi :
Kendi de bilmezdi, nedir sebebi.
Biraz sonra Tomris geldi hiddetle,
Dedi: «Bu bir mecnun, hem de şiddetle,
Kızıl Elmayı bir rüyada görmüş,
Beni de gûya o esnada görmüş!
Kişverler dolaşmış, sormuş herkese
Bir salık vermemiş ona hiç kimse.
Daha birçok şeyler... Deli vesselâm!
Gözü dalgın, aşkı coşkun bir adam.»
Ay hanım bu sözden hemen sarardı,
Kalbini elemli bir şüphe sardı.
Acaba rüyada gördüğü bu mu?
Turgut sevdiğini bunda buldu mu?
Hakikat bu ise ne büyük heyhat!
Artık ona duzeh olacak hayat.

***

Bir resim hocası olmuştu Turgut.
Ay hanım büsbütün sönmesin umud
Diyerek Turguda görünmedi hiç.
Haftalar geçiyor, yanıyordu iç.
Turgut odasına çekilir her gün
Tomrisin resmini nakşetmek için
Çalışırdı, bunu Ay hanım bilir,
Her gün gönlü bir kat daha ezilir,
Gizlice ağlardı; nihayet bir gün
Denildi var imiş parlak bir düğün :
Tomrisle Ertuğrul evlenecekmiş,
Hattâ bu perşembe günü gerdekmiş...
Turgut işitince, yıldırım gibi,
Bir darbeye uğrar, sarsılır kalbi.
İntihar: Bu fikir doğar içine,
Gider civardaki bir gar içine,
Elinde tabanca, beynini hedef
Etmiş, bir lâhzada olacak telef..
Ay hanım bu hali sezip evvelce
Turgudu gözetler imiş gizlice.
Turgut tam tetiği çekecek iken
Kolundan şiddetle tutarak, birden
Dedi: «Turgut, yapma, bu iş pek günah!»
Turgut döndü, baktı, dedi: «Sen mi ah?»
Ey Tomris sen misin?» Ay dedi hayır,
Ben Tomris değilim, beni Ay çağır.»
— O halde Tomris kim? - O başka kadın.
— Kocaya, varacak o mudur yarın?
— Evet o. - Ah lâkin size çok benzer.
— Hayır, ben kumralım, o ise esmer.
— Gözleri mavi mi? - Bilâkis siyah.
— Demek ki ben onu görmemişim ah,
Daima ben seni onda görerek,
Bir insan kızını sanmışım melek,
Fakat acap niçün görmedim seni?..
— Üç yıl evvel bir gün gördünüz beni.
— Rüyada mı? - Hayır, rü'yet içinde;
İstiğrak gibi bir halet içinde.
«Kızıl Elmayedek;» demiş bir çiftçi;
Size müphem kalmış bu sözün içi..
Görünce beni siz; Kızıl Elmada
Bir peri zannedip sonra rüyada
Görünmüş gibi; bir hayal sandınız :
Olmuş bir vak'ayı masal sandınız.
Geldiniz evime, hocamdan tedbir
Sordunuz; rüyanız edildi tabir.
Cevaplar göründü size pek donuk;
Fakat bana açtı bir yeni ufuk.
Düşerek işte bu tatlı sevdaya;
Vücut verebildim Kızıl Elmaya.
Bu isimledir ki gezip her izi;
Burada nihayet buldunuz bizi.
— Ah; şimdi anladım bu muammayı;
Uyanık gördüğüm uzun rüyayı.
Seni kâh huzur; kâh kaypta aradım:
Becayiş ettiler gözümle yadım.
İptida gerçeği hayal sanmışım.
Sonra da gölgeyi cemal sanmışım.
Dediler; rü'yetin uykuda imiş..
Uykuda değilmiş; Bakûda imiş.
Evinize gelmiş sormuşum sizi;
Demiş bana: «Belli değildir izi.»
Siz yapmakta iken Kızıl Elmayı
Koşmuş aramışım bütün dünyayı.
Nihayet bulunca yine sapmışım,
Yalvaca oganım diye tapmışım!..
Tomrisin çehresi çerçeve olmuş,
Zihnimdeki hayal içine dolmuş...
Ona ait diye yaptığım resim,
Evvelce ruhumda imiş mürtesim...
Onu derken sizi tersim etmişim!...
— İptida bana da geldi bir vehim
Rüya ona râci olmasın diye
Bir gün gizli girdim sizin höcreye...
Yaptığınız resmi gördüm, anladım;
Lâkin o günedek hayli ağladım.
— Ah! Ne bahtıyarlık, demek muhabbet
Size de okunu vurmuş... - Ah, evet!
Ulaştı bir düğün daha yarına
Dördü de erdiler muratlarına.
Kızıl Elma oldu bir güzel cennet :
Oradan Turana yağdı saadet.
Ey Tanrı icabet kıl bu duaya :
Bizi de kavuştur Kızıl Elmaya!..

Sahibi ve Neşriyat Müdürü
ORHAN SEYFİ ORHON

Basıldığı yer : Cumhuriyet Matbaası - İstanbul

MİLLİYETÇİ DERGİLER